

Samverkan kring smart specialisering

Förord

Tillväxtverket arbetar för konkurrenskraftiga företag och hållbar utveckling – i alla delar av Sverige. Vi stärker företag, regioner och kommuner och skapar förutsättningar att möta framtidens utmaningar. Verksamheten utgår från tre politikområden: näringspolitik, regional utvecklingspolitik och landsbygdspolitik. Inom dessa områden erbjuder vi kunskap, nätverk och finansiering. Tillväxtverkets insatser skapar förutsättningar för stärkt konkurrenskraft, ökad innovation, stärkt omställningsförmåga och en hållbar utveckling.

Tillväxtverket har sedan 2016 arbetat med att stötta regionerna i deras arbete med smart specialisering. Smart specialisering är ett arbetssätt för att kraftsamla för innovation och hållbar tillväxt inom de områden där det finns störst potential. För att bli konkurrenskraftig inom ett specifikt område krävs dock samverkan över regionala och nationella gränser samt mellan sektorer och i olika delar av värdekedjor.

Rapporten avser att sammanställa och analysera upplevda hinder och möjliga insatser för att underlätta samverkan kring smart specialisering, nationellt och internationellt. Uppdraget har genomförts med hjälp av dokumentstudier, intervjuer, dialogmöten och en kort enkät till regionala strateger, innovationsfrämjande aktörer och representanter.

Denna rapport är framtagen av WSP på uppdrag av Tillväxtverket. Analys och slutsatser i rapporten är författarnas (WSP).

Annika Rosing

Enhetschef Miljö och innovation
Tillväxtverket

Cecilia Johansson

Team Innovation
Tillväxtverket

Sammanfattning

Erfarenheterna av att ta fram och implementera smart specialisering skiljer sig åt mellan regionerna. Några regioner har varit tidigt ute, följde retoriken inom EU på olika sätt och har sedan dess uppdaterat sina strategier. Andra regioner tog pliktskyldigt fram en första strategi sedan kommissionen ställt krav på detta i samband med programmeringen regionalfondsperioden 2021–2027. Strategiernas innehåll skiljer sig inte åt nämnvärt. Däremot finns skillnader som bottnar i intresse, kunskap och engagemang från politik och tjänstemannaledning, vilket bidragit till skillnader i personella och/eller finansiella resurser.

De största upplevda hindren för samverkan på **nationell nivå** handlar om utmaningar kring regler och krav för finansiering, administration, komplicerade ansökningsprocesser samt en splittrad av arbetet. Regionala förutsättningar i form av tillgång till finansiering, innovationsfrämjande aktörer och etablerade samverkanarenor upplevs av många som ett stort hinder.

De största upplevda hindren för **internationell samverkan** handlar om olika regionala förutsättningar och resurser samt formella krav (regler och krav för finansiering, komplexa ansökningsprocesser och administration).

WSP lyfter ett antal rekommendationer till myndigheter och regioner om fortsatta insatser inom nedanstående områden. Dessa förslag utvecklas ytterligare i kapitel 7.

Förslag till insatser för nationella aktörer

- Komplettera regionernas kompetens och resurser och bistå med nationellt stöd och samordning
- Koordinera och anpassa utlysningar
- Tydliggör om det ska finnas ett nationellt ledarskap

Förslag på insatser till regioner

- Öka kunskapen hos politik och ledning för ökad politisk prioritering och stärkt medfinansiering från regionen; stärk tjänstemännens mandat att driva frågorna
- Etablera interna tvärgrupper för erfarenhetsutbyte och samverkan mellan olika enheter inom regionerna kring smart specialisering
- Fördjupa analyserna av framtida prioriteringsområden
- Prioritera internationella kontakter och utveckla nyttjandet av Brysselkontoren
- Utveckla regionala synergimöjligheter
- Etablera samverkansytter inom prioriterade områden mellan länen
- Synka parallella projekt i olika regioner som ett alternativ till tvärregionala samverkansprojekt

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning	2
1 Inledning	5
2 Uppdrag och metod	6
2.1 Metod för genomförande.....	6
2.1.1 Analysmodell.....	6
2.1.2 Metod för genomförande.....	7
3 Samverkansfrågan i strategiska dokument	9
4 Upplevda hinder och utmaningar	11
4.1 Regionala strategier	11
4.1.1 Nationell samverkan	11
4.1.2 Internationell samverkan.....	14
4.2 Aktörerna i innovationssystemen.....	15
4.2.1 Nationella samarbeten	16
4.2.2 Internationella samarbeten.....	17
4.3 Myndigheter.....	18
5 Värdering av hinder, rådighet och förslag på insatser	20
5.1 Hindrens betydelse och aktörernas rådighet.....	20
5.1.1 Hinder för nationell samverkan.....	20
5.1.2 Möjligheter att påverka hinder	21
5.1.3 Hinder för internationell samverkan.....	23
5.2 Förslag på insatser från nationella aktörer	26
6 Sammanfattande analys	27
6.1 Goda samverkansförutsättningar.....	27
6.2 Tidigare erfarenheter och strukturer påverkar	27
6.3 Varierande resurser och kompetens i regionerna.....	28
6.4 Tydligare nationell koordinering	28
6.5 Internationell uppkoppling behöver prioriteras	29
7 Rekommendationer och förslag på insatser	30
7.1 Förslag till nationella aktörer	30
7.2 Förslag till regioner.....	31
Bilaga 1: Intervjupersoner	34

**Bilaga 2: Regionalfonds-programmens beskrivning av kriterium 7 för
god styrning..... 36**

1 Inledning

Begreppet smart specialisering lanserades av EU-kommissionen omkring 2009, som ett verktyg för att öka effekterna av offentliga investeringar i forskning och innovation i Europa efter den dåvarande finanskrisen. Sedan dess har smart specialisering blivit alltmer etablerat inom den regionala utvecklingspolitiken, bland annat som ett villkor för finansiering från EU:s regionala utvecklingsfonder. Det handlar om att utgå från regionala förutsättningar, identifiera och prioritera vissa områden med potential för ökad konkurrenskraft, involvera relevanta aktörer i regionen samt utveckla samarbeten med andra regioner – nationellt och internationellt - för att maximera nyttan av investeringar i forskning och innovation. Ett specialiseringsområde kan utgöras exempelvis av en sektor, ett teknik- eller kunskapsområde eller en samhällsutmaning. Idag betonas vikten av att smart specialisering även ska bidra till en långsiktigt hållbar utveckling.

I samband med utvärderingen av Tillväxtverkets arbete med smart specialisering 2016–2020¹ konstaterades bland annat att:

- Regionerna har kommit olika långt i arbetet.
- Begreppet smart specialisering är idag välkänt inom det regionala tillväxtarbetet. Däremot bedrivs det fortsatt av ett mindre antal personer.
- Det finns olika syn på om smart specialisering ska ses som ett verktyg inom ramen för den nationella regionala utvecklingspolitiken i allmänhet, inom närings- och/eller innovationspolitiken i synnerhet eller som ett verktyg avgränsat till EU:s sammanhållningspolitik.
- Det förekommer olika tolkningar och beskrivningar av begreppsapparaten och regionernas prioriteringar.

I EU-kommissionens halvtidsutvärdering² konstaterades även att regionerna ofta arbetat alltför introvert. Kravet på samverkan med andra regioner har förstärkts i den nya programperioden 2021–2027.

¹ Oxford Research. (2021). *Utvärdering av Tillväxtverkets regeringsuppdrag att stärka regionalt utvecklingsansvariga organisationer inom smart specialisering*

² Paulsson, D. (2019). *Report on the implementation of smart specialisation in Sweden*

2 Uppdrag och metod

WSP fick i december 2022 uppdraget av Tillväxtverket att genomföra en analys för att identifiera och analysera förekomsten av hinder som hämmar tvärregionala samarbeten, samt i vilken utsträckning dessa försvårar för aktörer att uppnå den fulla potentialen med smart specialisering. Studien avser i första hand *upplevda* hinder, exempelvis i form av möjligheter att mobilisera rätt aktörer, fragmentering, bristande resurser eller kunskap, osv.

Syftet med uppdraget har varit att ta fram ett kunskapsunderlag till Tillväxtverket. Detta ska kunna omsättas i handling inom ramen för Tillväxtverkets regeringsuppdrag; **att bistå regionerna med processtöd i arbetet med smart specialisering samt spridning av kunskaper och erfarenheter från arbetet**. En sekundär målgrupp är regionala företrädare som arbetar med smart specialisering.

Uppdraget ska resultera i analys och rekommendationer avseende hinder, utmaningar och behov för ökad tvärregional samverkan mellan regioner och centrala aktörer i innovationssystemet. Uppdraget ska därigenom bidra till följande två delmål:

Delmål 1: Besvara och analysera tre frågeställningar

- Vilka hinder försvårar samarbeten med andra regioner och aktörer nationellt och internationellt ur ett aktörsperspektiv?
- Vilken betydelse har den egna regionala smarta specialiseringsstrategin för att realisera samarbete mellan andra regioner? Påverkas detta av olika kriterier och perspektiv vid framtagande av prioriteringar?
- Hur påverkar regionens tidigare erfarenhet av smart specialisering samarbetsförmågan med andra regioner?

Delmål 2: Generera användbara rekommendationer och slutsatser

Rekommendationerna ska i första hand avse Tillväxtverkets arbete för att stödja regionerna i smart specialisering. Det kan finnas flera alternativ, men de bör vara detaljerade och tydliga i vilka aktörer de riktar sig mot.

2.1 Metod för genomförande

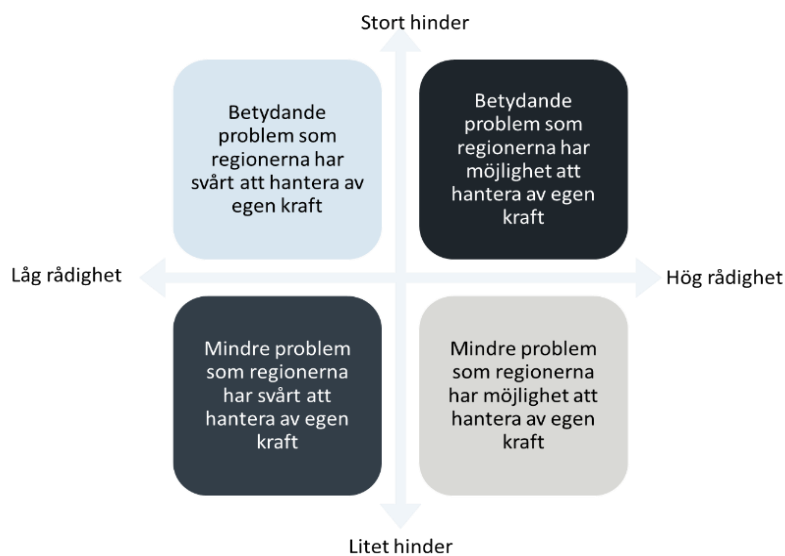
Huvudfrågan i analysuppdraget är att identifiera och på olika sätt belysa hinder som försvårar samarbeten med andra regioner och aktörer nationellt och internationellt ur ett aktörsperspektiv. Tillväxtverkets avgränsning gäller en kvalificerad analys som sätter in olika typer av hinder i ett sammanhang, snarare än en lista på hinder. WSP menar att en nyckelfråga är aktörsperspektivet som Tillväxtverket betonar då hinder kan variera för olika aktörer och bidrar till att skapa hinder för olika typer av samverkan.

2.1.1 Analysmodell

Till grund för att identifiera användbara slutsatser och förslag på åtgärder har WSP använt sig av nedanstående modell som kategoriserar de hinder för samarbete som identifieras i studien utifrån deras betydelse (som kan uppfattas som ett stort respektive litet hinder) samt i vilken mån regionerna och de regionala aktörerna själva har rådighet att hantera dessa hinder. Syftet

är att strukturera slutsatser och rekommendationer till nationella aktörer som Tillväxtverket och regionerna.

Figur 1. Kategorisering av fyra typer av hinder som grund för slutsatser och rekommendationer. Den vertikala axeln visar uppifrån och ned stort hinder respektive lågt hinder och den horisontella axeln låg rådighet till vänster och stor rådighet till höger.

2.1.2 Metod för genomförande

För genomförandet har WSP använt sig av en kombination av följande metoder:

Dokumentstudie av ett urval av strategiska dokument (till exempel strategier för smart specialisering, regionala innovationsstrategier och regionalfondsprogram) bland annat med hjälp av nyckelordsanalys, i syfte att identifiera om - och i så fall hur - regionerna lyfter frågan om utmaningar kring samverkan nationellt och internationellt. Se Bilaga 3.

Semistrukturerade intervjuer med fokus på erfarenheter av arbetet med smart specialisering, upplevda hinder för samverkan nationellt och internationellt samt synpunkter på möjliga insatser för att minska dessa. Intervjupersoner inom följande grupper har beslutats i dialog med Tillväxtverket:

- Regionala strategier inom forsknings- och innovationsområdet eller motsvarande i samtliga 21 län.
- Ett urval av 16 innovationsfrämjande aktörer, dels från tre län som representerar olika storlekar, geografi och typer (Gävleborg, Östergötland och Västragötalandsregionen), dels representanter för nationella klusterorganisationer (iHubs och Clusters of Sweden).
- Representanter för Energimyndigheten och Vinnova.

Löpande avstämning och diskussioner om preliminära resultat med representanter för Tillväxtverket, dels i mindre beställargrupp, dels med Tillväxtverkets interna arbetsgrupp Team Innovation, med representanter för flera enheter.

E-enkät till intervjupersonerna för att verifiera resultaten från intervjuerna och möjliggöra analys i enlighet med den föreslagna analysmodellen.

Presentation av resultaten för en bredare grupp av regionala företrädare i samband med möte inom det s.k. S3-nätverket den 19 september 2023.

3 Samverkansfrågan i strategiska dokument

För att undersöka hur regionerna tar sig an potentiella hinder för samverkan inom strategierna för smart specialisering och regionalfondsprogrammen har diverse underlag studerats. Delar i strategierna har valts ut och fokuserats, exempelvis i regionalfondsprogrammets avsnitt som beskriver god styrning med fokus på internationell samverkan. Utöver det har delar kopplat till nationell och internationell samverkan valts ut. Hela strategierna har gått igenom med utvalda sökord kopplat till samverkan och hinder.³

Samverkan beskrivs i flertalet strategier som ett verktyg för att tackla olika slags utmaningar, inklusive globala utmaningar som exempelvis klimatförändringar. Det framkommer i strategierna att samverkan och samarbete är avgörande för många typer av utveckling.

”Det är angeläget att knyta till sig och koppla upp sig mot kompetenser som kompletterar Västernorrland, oavsett var dessa befinner sig geografiskt. I arbetet med smart specialisering är det viktigt att förutom att stärka det regionala innovationssystemet identifiera behov och öka samverkan med aktörer utanför regionen, nationellt och internationellt inom varje styrke- och utvecklingsområde.”

Källa: Ur Västernorrlands regionala innovationsstrategi för smart specialisering.

I både regionalfondsprogrammen och i strategier för smart specialisering lyfts exempel på aktörer, kluster, främjare med flera som ska arbeta för att stärka samverkan i regionen, däremot beskrivs sällan hinder för samverkan eller samarbete.

Samverkan beskrivs vara en nyckelfaktor för innovation. Strategierna beskriver främst hur regional samverkan och samverkan inom NUTS2-regionen ser ut och vad den förväntas ge för resultat.

”Syftet är att generera en kritisk massa av kunskaper och kompetenser som kan bidra till skapandet av världsledande innovationer.”

Källa: Ur regionalfondsprogrammet för Norra Mellansverige.

I strategier från Övre Norrland, Mellersta Norrland och Norra Mellansverige beskrivs utmaningar för samverkan kopplat till gles befolkning och geografiska avstånd. De hinder som framför allt betonas är **bristande agglomerationsfördelar och låga grundförutsättningar för innovation.**

När det kommer till geografiska avstånd beskrivs detta främst som ett hinder för samverkan **utanför** regionen. I de underlag där hindret beskrivs tas också insatser upp för att bemöta utmaningen. Exempelvis beskrivs det hur utbyggd infrastruktur gör det lättare att transportera sig till och från regionen. Även den digitala utvecklingen tas upp som en möjliggörare för att minska avstånd. Fysiska möten beskrivs dock fortsatt som viktiga, trots möjligheter till distansmöten.

³ Sökord: samverka(n), samarbete, gräns(överskridande), internationell(t), global, nationell(t), hinder, utmaning(ar), styrning

I de strategiska dokumenten finns ett relativt stort fokus på möjligheter. Konkurrenskraften stärks genom kontakter och gränsöverskridande samverkan inom och utanför regionen, som främst beskrivs drivs av näringslivet. Detta är något som de regionalt utvecklingsansvariga aktörerna har som målsättning att främja, och det finns ett flertal exempel på hur regionerna avser arbeta som en möjliggörare. I region Jämtland- Härjedalens program för smart specialisering framhålls vikten av strategiska partnerskap mellan regionala aktörer, innovationsmiljöer och kluster för att förbättra gränsöverskridande relationer. Innovationssystemets roll beskrivs som central för att koppla samman företag med extern kunskap och identifiera nya marknads- och FoU-möjligheter.

I regionalfondsprogrammet för Västsverige lyfts vikten av att koppla samman näringslivet till europeiska värdekedjor och marknader, särskilt genom aktiviteter för internationalisering inom ramen för smart specialisering.

I regionalfondsprogrammet för Mellersta Norrland betonas värdet av samarbete inom det regionala och interregionala närområdet som ett första steg i internationaliseringsprocessen. Regionerna i Mellersta Norrland beskriver att en målsättning är att stärka detta arbete genom att ansluta sig till internationella nätverk, kluster och partnerskap.

I region Kalmars strategi för smart specialisering ligger fokus på att förstärka de internationella kontaktytorna för att förbättra kunskapsproduktion och konkurrenskraft. Samverkan inom Europa enligt modellen för smart specialisering beskrivs som särskilt relevant.

Sammanfattningsvis konstaterar WSP att en majoritet av strategidokumenterna inte direkt behandlar hinder för samverkan, och inte heller tar upp handlingsplaner för att bemöta dessa hinder.

4 Upplevda hinder och utmaningar

I detta avsnitt presenteras upplevda hinder och utmaningar för samverkan nationellt och internationellt som framkommit i intervjuer med regionala strateger, innovationsfrämjande aktörer och representanter för myndigheter.

4.1 Regionala strateger

I första stycket presenteras en sammanställning av resultaten från intervjuer med regionala strateger inom forskning och innovation.

4.1.1 Nationell samverkan

När det gäller nationell samverkan det vill säga mellan regioner och mellan regioner och nationell nivå har vi identifierat sju typer av hinder:

- Geografiska inlåsningar
- Nationell fragmentering
- Otillräckliga resurser
- Svag förankring och kunskap
- Otydliga regler och finansieringsstruktur
- Varierande regionala förutsättningar (bristande kritisk massa av aktörer som påverkar genomförandekapacitet)
- Svårigheter att hitta samverkanspartner

Geografiska inlåsningar

I många regioner är regionalfondsprogrammen den främsta finansieringskällan för arbetet med smart specialisering. Dessa genomförs i huvudsak på riksområdesnivå (NUTS 2), vilka inte sammanfaller med funktionella geografier. Detta upplevs hämma möjligheten till länsöverskridande samarbeten och resulterar i vissa fall i regionala inlåsningseffekter⁴.

En ytterligare utmaning handlar om samverkan över geografiska avstånd. Även om det finns potential att koppla samman kompletterande kompetenser i olika delar av landet, exempelvis utifrån synergier mellan regionala specialiseringsområden, försvåras detta inte bara av regionalfondens inlåsningseffekter utan även av restid och kostnader. Det nationella regionalfondsprogrammet 2021–2027 har potential att överbrygga sådana geografiska utmaningar.

Nationell fragmentering av S3-arbetet

En återkommande utmaning är att Sverige valt att ta fram strategier för smart specialisering på länsnivå. Eftersom många av länen är små saknas i många fall den kritiska massa i form av regionala aktörer, forskningsfrämjare och finansiering som EU:s retorik kring smart specialisering baseras på. Samtidigt försvåras samarbeten av att länen gör olika tolkningar av smart specialisering, använder olika analysmetoder och olika begrepp för att beskriva prioriterade områden, till exempel specialiseringsområden, styrkeområden,

⁴ Paulsson, D. (2019). *Report on the implementation of smart specialisation in Sweden*

fokusområden, kunskapsområden eller utvecklingsområden. Detta bidrar till ett fragmenterat genomförande.

Idag arbetar svenska län på olika sätt och har kommit olika långt i sitt arbete med smart specialisering, Vissa har redan tagit fram flera generationer av strategier, medan andra befinner sig i början av arbetet.

Bland de intervjuade går åsikterna isär om vad som bör göras för att minska dagens fragmentering. Ungefär en fjärdedel av dem menar att det krävs en tydligare nationell styrning, eller till och med en nationell strategi, för att underlätta samarbeten inom ett litet land som Sverige, med små län och NUTS 2-regioner. Enstaka intervjuade menar att det finns en styrka med länsvisa strategier, eftersom det medför större frihet och handlingsutrymme regionalt.

Trots att myndigheterna under senare år ökat sin samverkan kring smart specialisering, så finns det önskemål om mer samordning mellan myndigheterna. Det handlar både om tolkningar av vad smart specialisering är och tydligare gemensamma erbjudanden till regionerna.

Regeringsuppdraget 2021–2023 till Vinnova om att utveckla arbetsätt och processer för ökade synergier mellan regionala, nationella och internationella innovationsinsatser har varit betydelsefullt.

Varierande finansiella och personella resurser i regionerna

En viktig utmaning som regionerna lyft fram handlar om de finansiella och personella förutsättningarna att arbeta med smart specialisering. Nära hälften av de intervjuade beskriver att det är en mindre grupp utpekade strategier som har i uppdrag att driva frågan om smart specialisering, ofta parallellt med andra uppdrag, till exempel innovation, övrig näringslivsutveckling, kompetensförsörjning och finansiering. Det försvårar möjligheten att bidra med den kunskap och förankring som behövs, såväl internt som bland externa aktörer, vilket därför riskerar bli en flaskhals för utveckling av smart specialisering. Samtidigt är många strategier starkt engagerade och arbetar så mycket de hinner, utifrån givna förutsättningar.

Åtminstone en fjärdedel av regionerna saknar formaliserade strukturer för samverkan kring smart specialisering. Det innebär att det kan vara svårt att få tillgång till stödjande resurser för exempelvis analys, kommunikation och projektkonkonomisk hantering. Samtidigt finns ett par exempel på regioner som avsatt resurser för att stärka upp det interna samarbetet kring smart specialisering mellan avdelningar och kompetensområden. Ett exempel på detta är region Värmland, där en grupp med representanter för olika kompetensområden bildats för att säkerställa en bred förankring och minska risken för överlappande insatser mellan olika enheter.

Även när det gäller finansiella resurser för smart specialisering varierar förutsättningarna mellan länen kraftigt. Det gäller både tillgång till regionala utvecklingsmedel från staten (1.1-medel) och regionens egna skattemedel. Det förklaras i viss utsträckning av länens storlek men i hög grad även av vilka prioriteringar den politiska ledningen väljer att göra. Vissa län har god tillgång till statliga medel (till exempel Norrbotten), medan andra avsätter en större andel regionala utvecklingsmedel (till exempel Västra Götaland). I storstadsregionerna är tillgången till konkurrensutsatta medel från bland annat Vinnova och EU:s forskningsprogram ofta relativt god. Men tillgången

till medel för regional utveckling och smart specialisering kan vara begränsad både i små och stora regioner.

Svag förankring och kunskap om smart specialisering

En bakomliggande orsak till bristen på resurser i vissa regioner uppfattar WSP är att förståelsen för nyttan av att arbeta med smart specialisering som ett verktyg för regional utveckling är begränsad, såväl på politisk nivå som i tjänstemannaled.

Förutom politiker och tjänstemän kan även andra aktörer i länen behöva ökad kunskap och stöd i arbetet med smart specialisering. Därför behövs processer för kunskapsuppbyggnad om vad smart specialisering är och hur ett effektivt arbete kring detta kan bedrivas. En viktig utmaning för att skapa intresse är inte bara ökad kunskap om smart specialisering, utan även möjligheten att visa på konkret nytta av att samverka med andra regioner, är exempelvis genom goda exempel och utvärderingar. Detta behöver dessutom ske löpande, allt eftersom det kommer in nya personer som inte tidigare varit involverade i dessa frågor.

Regler och finansieringsstruktur

Omkring en tredjedel av regionerna lyfter samverkanshinder i form av olika regler och begränsningar kring användningen av framför allt strukturfondsmedel. Det handlar, förutom geografiska avgränsningar för till exempel Interreg och EU:s regionalfond, även om administrativa utmaningar på hemmaplan. Även de ökade kraven på medfinansiering försvårar möjligheten att genomföra beviljade regionalfondsprojekt. Att samverka inom ett programområde (NUTS 2-region) kan vara svårt, men möjligheterna att samverka mellan NUTS 2-områden är ännu mer komplicerat, även om förutsättningarna finns. Då kan det vara enklare med parallella projekt med tydliga samverkansytter.

En annan utmaning kopplat till finansieringsstrukturerna är att många av de regionala aktörerna är beroende av projektfinansiering. Utan alternativ finansiering riskerar detta att skapa ryckighet om aktörerna tappar kompetens som finansierats med projektmedel och därför inte kan driva framgångsrika satsningar vidare efter projektavslut. Bara ett fåtal regioner har idag finansieringsstrukturer med basfinansierade innovationsfrämjare.

Det finns även utmaningar kopplat till möjligheten att dra lärdom av och skala upp framgångsrika projekt i andra regioner.

Andra hinder för projektsamverkan som lyfts är att mindre län och aktörer ofta är beroende av större starkare partners initiativ och att det alltid är en utmaning med projektansökningar som kräver omfattande insatser och förarbete med osäkert utfall.

Variierande regionala förutsättningar

Även om strategerna över lag är positiva till samverkansmöjligheter nationellt så ger ungefär hälften uttryck för att samverkan mellan länen försvåras av varierande regionala förutsättningar, inte enbart i form av personella och

finansiella resurser, utan även i genomförandekapacitet. Flera regioner har bristande kritisk massa och saknar starka och kompetenta aktörer som kan ta ansvar för att driva olika typer av insatser eller projekt. Att främja innovation och samverkan mellan institutioner och företag försvåras även av att länen har olika geografiska lägen, näringslivsstruktur och innovationsekosystem.

Några av de regionala strategierna pekar på att en ytterligare utmaning för samverkan inom NUTS2-områden är att det är flera politiska organisationer som måste synka sina beslut och prioriteringar. Det finns även en viss konkurrens mellan länen om anslag och politisk påverkan, som framkommer underförstått, men som man inte talar så mycket om.

Att hitta samverkanspartner – för konkreta projekt

Ett hinder som påtalas av ungefär en fjärdedel av de intervjuade, är svårigheten att hitta samarbetspartners och få till konkreta samverkansprojekt. Detta kompliceras ytterligare av att olika typer av aktörer har olika incitament och tidsperspektiv för samverkan. Inom forskningen kan det ta många år att bygga upp ett forskningsfält, medan politiken vill se snabbare resultat.

4.1.2 Internationell samverkan

När det gäller internationell samverkan har vi identifierat fyra hinder som i relativt hög grad överensstämmer med de hinder som framträder vad gäller nationell samverkan med fokus på smart specialisering.

- Brister i resurser
- Svag regional förankring
- Komplexa processer inom EU
- Betydande skillnader mellan olika regioner

Brister i personella och finansiella resurser

Precis som när det gäller nationella samarbeten så hämmas internationella samarbeten av resursbegränsningar, men detta blir tydligare. I de flesta län ligger ansvaret för smart specialisering på ett fåtal individer och dessa har sällan något uttalat uppdrag kring internationell samverkan. Det internationella arbetet uppfattas därför inte som högt prioriterat. I de fall regionerna har mer omfattande internationella samarbeten så är det ofta kopplat till enstaka personer med starkt engagemang och drivkraft.

Begränsade resurser och tillgång till finansiering uppfattas innebära extra svårigheter för medverkan i internationella samarbeten. Det avser, dels möjligheter att delta i europeiska nätverk, som ofta är en förutsättning för ett utvecklat internationellt samarbete, dels är det svårt att ha beredskap för snabba beslut när förfrågningar om utvecklingssamarbete kommer från internationella samverkanspartner. I något fall konstateras att regionens interna beslutsprocesser främst är utformade för beslutsfattande om större satsningar och är dåligt anpassade för snabba (mindre) projektbeslut.

Svag regional förankring

I flera fall efterfrågas ett ökat intresse och kunskap om både smart specialisering generellt och specifikt om nyttan med internationell samverkan, både inom politik och tjänstemannaledning. Idag är det ofta svårt att uppvisa den ekonomiska nytta av samverkan som behövs för att motivera ökad prioritering av internationella samarbeten. Det behövs en politisk mognad och mod för att prioritera insatser som är till nytta för Sverige och inte i enbart första hand för den egna regionen.

Komplexa processer inom EU

Ett stort upplevt hinder för internationell samverkan är bristande kännedom om möjligheter och svårigheter att navigera inom EU. Det handlar ofta om stora, komplexa och tidskrävande processer, samtidigt är risken stor att en projektansökan inte beviljas. Även finansieringsvillkoren i olika program och från olika finansiärer varierar, vilket blir en utmaning för de aktörer som söker finansiering. För att involvera små och medelstora företag kan det behövas omfattande operativt stöd.

För många län är det dessutom svårt att hitta samarbetspartners. Det ställer ofta krav på att regioner och deras aktörer är synliga i internationella sammanhang exempelvis via konferenser och nätverk. Att knyta kontakter tar tid och kostar pengar, men bör ses som en investering för att skapa förutsättningar att medverka i framtida internationella samarbeten.

Variierande regionala förutsättningar

När det gäller internationella samarbeten är skillnaderna i förutsättningar mellan regioner ännu större än mellan svenska regioner avseende storlek, ekonomi, finansieringsvillkor, branschmognad, kultur, strukturer, roller mm.

Även om det finns ett intresse för internationell samverkan finns en utmaning i att flera svenska län tycks sakna aktörer som kan ta en långsiktig roll för att involvera näringslivet. Det är framför allt större regioner och lärosäten som medverkar i internationella sammanhang, till exempel i EU:s forskningsprogram. Alla regioner har inte resurser - för att identifiera partners, skriva ansökningar, mobilisera finansiering mm.

4.2 Aktörerna i innovationssystemen

Nedan ger vi en samlad analys av intervjuer med representanter för det innovationsfrämjande systemet i Västra Götalandsregionen, Gävleborg och Östergötland samt med företrädare för nationella klusteraktörer (iHubs och Clusters of Sweden).

Dessa intermediärer är relativt samstämmiga med de regionala innovationsstrategerna avseende nationella och internationella hinder för samverkan kring innovation och smart specialisering.

4.2.1 Nationella samarbeten

Brist på resurser och incitament

För innovationsfrämjarna handlar det ofta om att samla relevanta aktörer från akademi, näringsliv och offentlig sektor i gemensamma utvecklingsprojekt. Bristande resurser och incitament hos deltagarna kan försvåra möjligheterna till samverkan, exempelvis i form av bristande tid, svårigheter att hantera krav på medfinansiering och akademins meriteringssystem, som inte alltid uppmuntrar till samverkan. I något fall lyfts risken att arbetet med smart specialisering riskerar att präglas alltför mycket av ett "backspiegelperspektiv", det vill säga, att regionerna har svårt att se nya (okända) möjligheter och hellre lyfter fram potentialen i mer traditionella styrkeområden.

Även för innovationsfrämjarna utgör finansieringen ofta ett hinder genom begränsad basfinansiering. Deras beroende av extern projektfinansiering bidrar till att skapa ryckighet till exempel i insatser.

Geografiska inlåsningseffekter

Innovationsfrämjarna lyfter risken med inlåsning till NUTS2-programområden, eftersom länen bygger en stor del av sin verksamhet på projektfinansiering från EU:s regionalfond. Enligt en av de intervjuade riskerar de finansiella ramverken inom regionalfonderna att hämma samverkan mellan programområden och att finansiella medel styrs till länens "egna" intermediärer; varför det skulle behövas instruktioner och satsningar som uppmuntrar till samverkan även mellan programområden.

För forskningsinstitut och större aktörer som verkar på en nationell arena och har en bredare projektportfölj tycks den geografiska inlåsningen vara ett mindre dilemma.

Nationell och regional fragmentering – avsaknad av klusterstrategi?

Flera innovationsfrämjare lyfter risken med olika tolkningar av begreppet smart specialisering mellan länen. Avsaknaden av gemensamma strategier, varierande definitioner och ovilja att göra tydliga prioriteringar påverkar möjligheterna att hitta samarbetspartners och skala upp insatser genom samverkan över länsgränser.

Sverige saknar dessutom nationella strategier för smart specialisering och klusterutveckling, med gemensamma vision och finansiering som uppmuntrar till samarbete för smart specialisering och klusterutveckling.

Begränsande regelsystem

Ett hinder som lyfts oftare av innovationsfrämjande aktörer än av regionens strateger är det som uppfattas som begränsade regelsystem. Exempelvis frågor om statsstöd, datalagar, finansieringsmodeller och olika ägarstrukturer.

Det område som oroar aktörerna mest är statsstödsfrågan, speciellt i vissa regioner där frågan diskuterats mer ingående. Vissa upplever att Sverige redan idag gör hårdare tolkning av statsstödsreglerna än andra länder inom EU.

Komplexa processer för ansökan och administration av projekt

Liksom strategierna lyfter innovationsfrämjarna de omfattande insatser och förarbete som krävs för att söka projektmedel, samtidigt som utfallet är osäkert. Inom regionalfondsprogrammen har regionerna hanterat utlysningar på olika sätt och konkurrensen om medlen varierar mellan NUTS2-regioner med olika budget. Samtidigt är konkurrensen om medel från andra konkurrensutsatta program på nationell och europeiska nivå ofta ännu högre.

Några av innovationsfrämjarna lyfter skillnaden mellan Tillväxtverket och Vinnova när det gäller projekthantering. De upplever att Vinnova hittills gett mer fria tyglar och att deras projekt inte varit lika administrativt tunga som projekt som finansierats från Tillväxtverket. Med Tillväxtverket avses här troligen ofta projekt med finansiering från regionalfondsprogrammen. Det innebär att det i många fall kanske främst är tolkningar av dessa regler som bidrar till en hög upplevd administration under genomförandefasen. Den administrativa bördan förstärks dock i de fall där projektägarna måste skicka in flera olika rapporter till finansiärer regionalt och nationellt, vilket kan hämma intresset för att driva samverkansprojekt.

I vissa fall lyfts även utmaningar med parallella eller till och med konkurrerande utlysningar från myndigheterna, vilket skapar oreda regionalt. Detta menar de svarande behöver hanteras genom fortsatt ökad koordinering och synkning mellan myndigheterna.

4.2.2 Internationella samarbeten

Erfarenheter av internationella samarbeten, från relativt begränsade, till viss medverkan via andra svenska aktörer, till eget deltagande i utvecklings- och forskningsprojekt exempelvis via Interreg- och Horisont-projekt. Att erfarenheterna är begränsade beror till viss del på vad man har för verksamhet (regionalt eller till och med lokalt fokus).

Bristande resurser och kontakter

Att medverka i internationella projekt är tids- och resurskrävande. Det är ofta långa ledtider från projekttid till ansökan och eventuellt projektbeslut och det behövs betydande resurser för att medverka. För många aktörer är det en utmaning att identifiera och underhålla de kontakter med relevanta aktörer som krävs för att komma i fråga för ett samarbete. För medverkan i projekt krävs i många fall vana av att hantera komplexa projekt. Förutom vissa lärosäten och forskningsinstitut är det ovanligt att svenska innovationsfrämjare tar mer en framträdande roll i internationella samarbeten.

Att hitta samverkanspartner är en svårighet för svenska aktörer, men det gäller även internationella aktörer som söker svenska samverkanspartners. Flera av intermediärerna menar att den fragmenterade strukturen där varje län har sin egen struktur försvårar för internationella aktörer att hitta rätt

ingång. Några kluster har påbörjat ett arbete med att registrera klusterorganisationer och prioriteringar, exempelvis på EU:s S3-plattform och European Cluster Collaboration Platform, för att underlätta kontaktskapande.

Bristande omvärldskunskap

Att hålla sig informerad om kommande utlysningar och program är en stor utmaning för många aktörer och när informationen kommer kan det i många fall vara för sent att agera. Det är också tydligt att förutsättningarna för samverkan skiljer sig mellan EU-regioner vad gäller resurser som exempelvis juridik, kompetens, branschmognad och finansieringsvillkor. Men kunskapen om andra länder varierar, vilket påverkar samverkansmöjligheterna.

Tolkning av regler

I några fall lyfter innovationsfrämjarna utmaningar kopplade till nationella tolkningar av regelsystemen inom EU, där Sverige upplevs ha gjort striktare tolkningar än många andra länder. Det gäller framför allt statsstödsreglerna, som diskuterats mer ingående under nationell samverkan (ovan). Även den svenska ersättningsnivån i Interreg innebär enligt vissa att de inte längre har ekonomiska förutsättningar att medverka med seniora personer.

4.3 Myndigheter

I workshops och intervjuer med representanter för nationella myndigheter (Vinnova, Tillväxtverket och Energimyndigheten) konstateras att det finns en stor samstämmighet med regionala strateger och innovationsfrämjare kring utmaningar och hinder för samverkan. Däremot konstateras att alla aktörer inte känner till pågående aktiviteter vid myndigheterna, som i olika grad adresserar några av de utmaningar som lyfts. Inom ramen för det s.k. synergiuppdraget - ett regeringsuppdrag som genomfördes av Vinnova 2021–2023 – fördes dialoger mellan ett antal relevanta nationella myndigheter och regioner för att identifiera, och sprida arbetsätt och processer för bättre och smartare utnyttjande av innovationsinsatser.

Uppdraget genomfördes med hjälp av pilotprojekt för att testa arbetsätt och processer i praktiken. Utmaningar i innovationsstödsystemet gällde bland annat bristande dialog mellan nationella och regionala aktörer och bristande koordinering mellan olika innovationsinsatser. Exempel på lösningar som lyftes fram i slutrapporten⁵ avsåg dialogbaserad metod, ökat samarbete mellan Vinnova och Tillväxtverket för finansiering av stora projekt som adresserar komplexa utmaningar och etablering av en “spaningsgrupp” med fokus på omvärldskunskap och större satsningar inom EU.

En samlad lärdom var att det är utmanade att samfinansiera och samverka om innovationsinsatser mellan regional, nationell och internationell nivå eftersom

⁵ Vinnova. (2023). *Slutrapport från regeringsuppdrag att utveckla arbetsätt och processer för ökade synergier*
<https://www.vinnova.se/contentassets/1f78b38101cb460fba4142f06e905876/2021-03174-slutrapport-inkl.-bilagor.pdf>

det saknas koordinering och samordning mellan aktörer på de olika nivåerna. En central orsak tycks vara brist på incitament för ökad koordinering, samordning och samverkan. Andra hinder som framträder är bland annat att utlysningar inte är koordinerade i tiden, korta ansökningsperioder samt skillnader i krav på projektansökningar och inte minst avrapportering. Dessa hinder skulle möjligen kunna minskas genom fördjupad dialog mellan finansörer. Andra hinder, som EU:s statsstödsregler, är svåra att påverka nationellt, men Vinnova och Tillväxtverket bedriver ett gemensamt arbete för att fördjupa kunskapen om statsstöden.

5 Värdering av hinder, rådighet och förslag på insatser

Detta stycke baseras på en kort e-enkät till 39 intervjupersoner för att på en skala 1–7 verifiera intervjuresultat och få en mer enhetlig bedömning av följande frågeställningar avseende samverkan nationellt eller internationellt:

- Hur viktigt ett hinder upplevs
- Vilken rådighet aktörerna upplever sig ha över dessa hinder
- Värdering av förslag på insatser

Resultaten baseras på svar från 28 personer (svarsfrekvens 71 procent), men antalet svar varierade något mellan frågor. Intervjuszvaren fördelade sig mellan aktörsgrupperna enligt följande

- Regionalt utvecklingsansvarig 15 personer (54 procent)
- Innovationsfrämjare 10 personer (36 procent)
- Myndigheter 3 personer (11 procent)

5.1 Hindrens betydelse och aktörernas rådighet

I detta stycke presenteras svaren på frågorna om upplevd betydelse av olika grupper av hinder som identifierats i intervjuerna och vilken rådighet intervjupersonerna bedömer att deras organisation har när det gäller att påverka dessa.

5.1.1 Hinder för nationell samverkan

När det gäller de nationella hindrens betydelse så toppas listan av utmaningar avseende legala och administrativa utmaningar, tillsammans med en nationell splittring och olika regionala förutsättningar.

Tabell 1. Hinder för nationell samverkan. Hur stort upplever du att följande hinder för nationell samverkan är? Sjugradig skala, 1–7. Medelvärden redovisas.

Regler och krav för finansiering	6,1
Ansökningsprocesser/administration	5,7
Splittrat arbete med smart specialisering nationellt (många regioner, olika tolkning, begrepp och erbjudanden, med mera)	5,6
Olika regionala förutsättningar (finansiella resurser, aktörernas kapacitet, samverkansytor, mm)	5,6
Geografiska förutsättningar/inläsningar (till exempel i programområden)	5,2
Finansiella resurser (internt)	5,0
Personella resurser (internt)	4,7
Olika tidsperspektiv, incitament, med mera	4,6
Politisk förankring, kunskap, intresse och prioritering av smart specialisering	4,5
Konkurrens mellan regioner och/eller aktörer	4,1
Hitta samverkanspartner	3,0

5.1.2 Möjligheter att påverka hinder

Störst möjlighet att påverka upplever respondenterna att det finns avseende att hitta samverkanspartner. Detta ligger i linje med att det också upplevs som ett litet hinder i tabell 1. Minst påverkansmöjlighet upplevs kopplat till hinder som rör regler, krav och ansökningsprocesser för finansiering.

Tabell 2. Påverkansmöjligheter för nationell samverkan. Hur stor påverkansmöjlighet upplever du på följande hinder för nationell samverkan? Sjugradig skala, 1–7. Medelvärden redovisas.

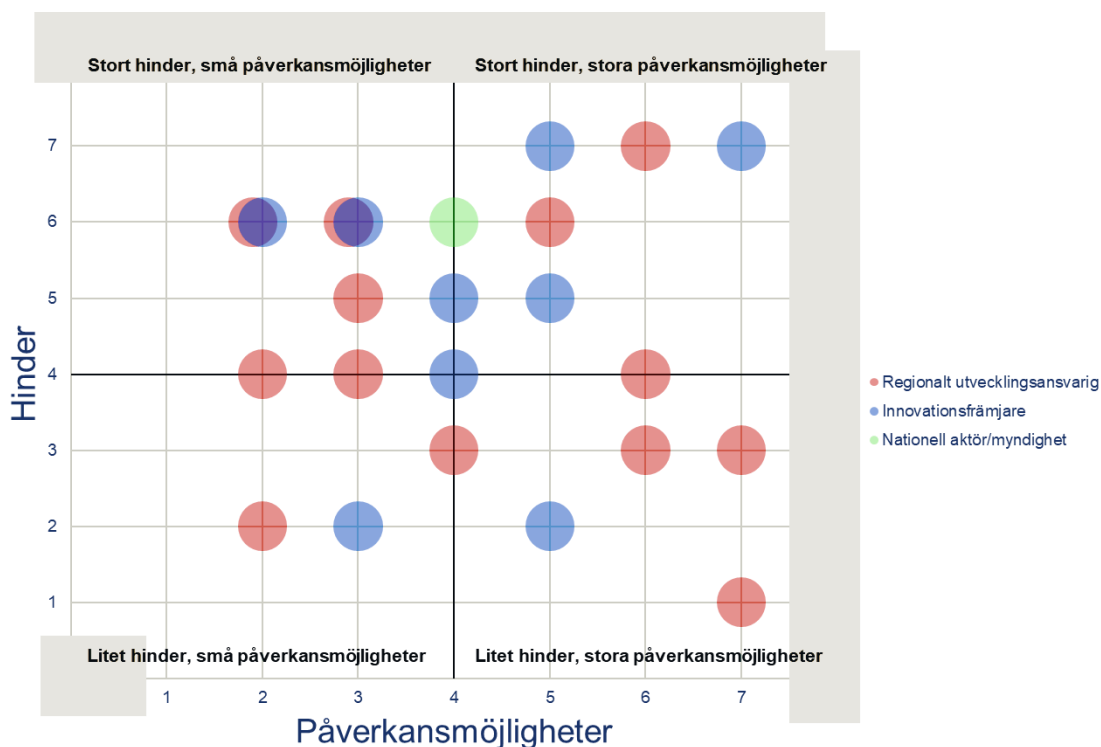
Hitta samverkanspartner	4,9
Personella resurser (internt)	4,3
Politisk förankring, kunskap, intresse och prioritering av smart specialisering	4,3
Splittrat arbete med smart specialisering nationellt (många regioner, olika tolkning, begrepp och erbjudanden, med mera)	4,2
Konkurrens mellan regioner och/eller aktörer	4,2
Finansiella resurser (internt)	4,1
Geografiska förutsättningar/inläsningar (till exempel i programområden)	3,7
Olika tidsperspektiv, incitament, med mera	3,4
Olika regionala förutsättningar (finansiella resurser, aktörernas kapacitet, samverkansytor, med mera)	3,1
Regler och krav för finansiering	3,0
Ansökningsprocesser/administration	3,0

”Plupparna”, cirklarna i diagrammen i diagrammen som följer är färgkodade efter respondenttyp och ifall det finns flera exakt likadana svar signaleras detta med en plupp som är större relativt de andra. När samma svar lämnats av olika respondenttyper visas detta genom att plupparna separerats lite i sidled för att kunna urskiljas. Röd plupp/ifylld cirkel = regional utvecklingsansvarig, blå plupp/ifylld cirkel = innovationsfrämjare och grön plupp/ifylld cirkel = nationell aktör/myndighet. Den sistnämnda har få svaranden.

Stor spridning av upplevelsen av hinder och påverkansmöjligheter av dessa

Vi kan konstatera att det för vissa hinder, exempelvis avseende politisk förankring, kunskap, intresse och prioriteringar av smart specialisering, se figur 2, finns en stor spridning i svaren både avseende hur mycket av ett hinder och vilka påverkansmöjligheter man upplever. Detta kan förklara varför detta hinder inte hamnar högre i upplevd betydelse och indikerar att det helt enkelt ser ganska olika ut i olika regioner.

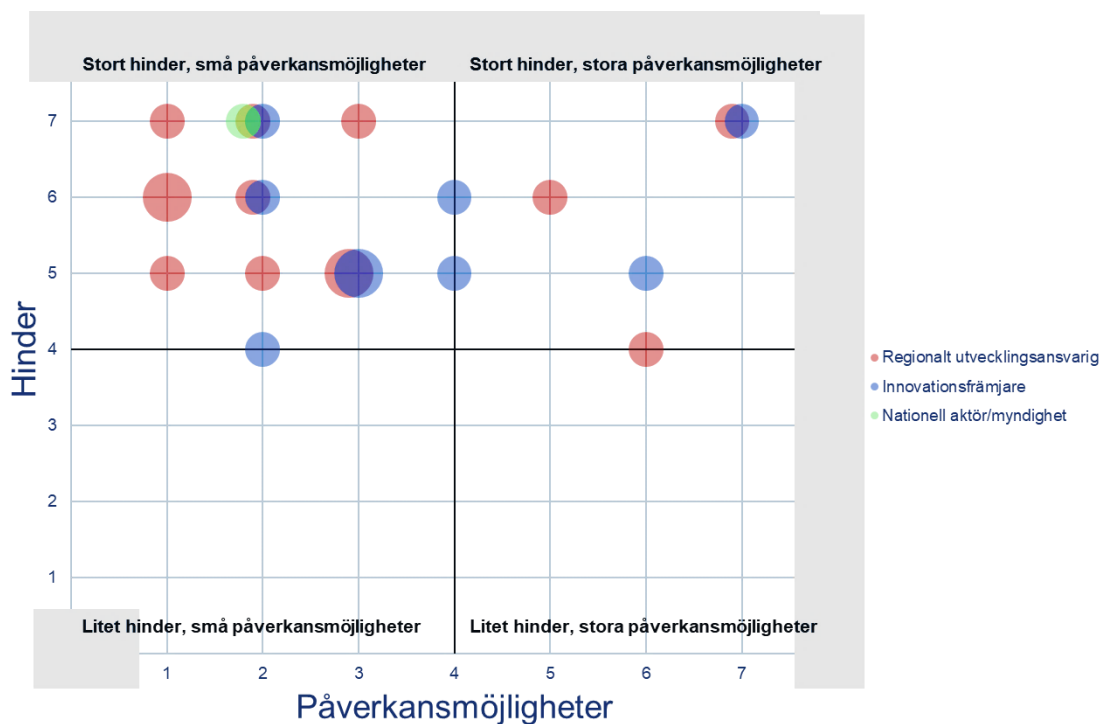
Figur 2. Politisk förankring, kunskap, intresse och prioriteringar av smart specialisering

Mer entydig upplevelse av stora hinder och måttliga påverkansmöjligheter

När det gäller exempelvis regionala förutsättningar, se figur 3 nedan, är bilden mer entydig. De flesta upplever dessa hinder som stora, medan påverkansmöjligheten av de flesta bedöms vara måttlig.

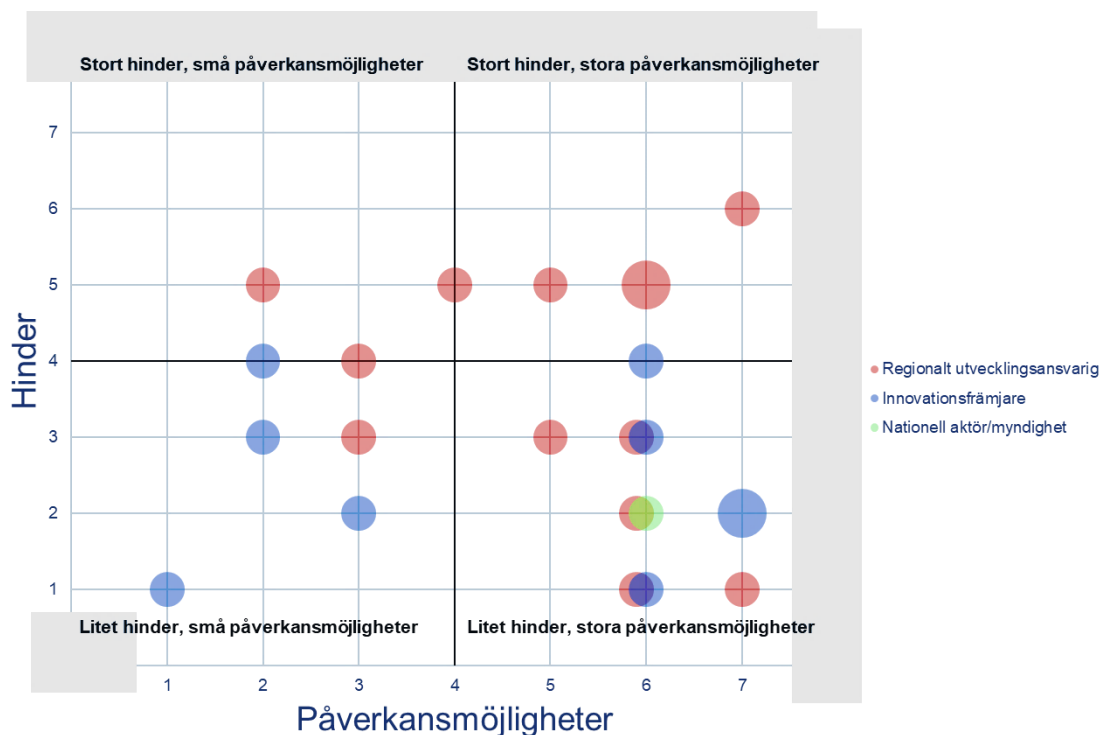
Figur 3. Olika regionala förutsättningar

Upplevelse av måttligt hinder och stora påverkansmöjligheter

När det gäller frågan om att hitta samverkanspartner så tycks det däremot omvänt vara ett ganska måttligt hinder, som många dessutom upplever att de kan påverka. Här går också att se en viss segmentering i svaren mellan regionalt utvecklingsansvariga och innovationsfrämjare, där de senare tycks uppleva en mindre utmaning med att hitta samarbetspartner.

Figur 4. Hitta samverkanspartner

5.1.3 Hinder för internationell samverkan

I tabellen nedan redovisas medelvärden för svaren angående hinder för internationell samverkan. Det största upplevda hindret för internationell samverkan handlar om olika nationella eller regionala förutsättningar. Men även interna förutsättningar (personella resurser, framförhållning och finansiella resurser) och formella krav (regler och krav för finansiering, komplexa ansökningsprocesser och administration), utgör relativt stora hinder för internationell samverkan. Politisk förankring, omvärldsbevakning och att hitta samverkanspartner kommer, något förvånande, ganska långt ner på listan.

Tabell 3. Hinder för internationell samverkan. Hur stort upplever du att följande hinder för internationell samverkan är? Sjugradig skala, 1–7. Medelvärden redovisas.

Olika nationella/regionala förutsättningar (finansiella resurser, aktörernas kapacitet, samverkansytor, med mera)	5,8
Personella resurser (internt)	5,6
Finansiella resurser (internt)	5,6
Regler och krav för finansiering	5,5
Bristande framförhållning/beredskap vid förfrågningar	5,5
Komplexa ansökningsprocesser/administration inom EU	5,4
Svag nationell koordinering	5,2

Olika tolkningar av smart specialisering	4,6
Politisk förankring, kunskap, intresse och prioritering av internationell samverkan	4,4
Omvärldsbevakning (delta i nätverk, kännedom om aktuella utlysningar, med mera)	4,2
Hitta samverkanspartner	3,8

I följande tabell redovisas på motsvarande sätt medelvärden för svaren angående de upplevda påverkansmöjligheterna för respektive hinder. Även här syns en koppling mellan stor påverkansmöjlighet och hinder som upplevs som små; i detta fall omvärldsbevakning och att hitta samverkanspartner. Minst påverkansmöjlighet upplevs kopplat till olika tolkningar av smart specialisering, och komplexa ansökningsprocesser.

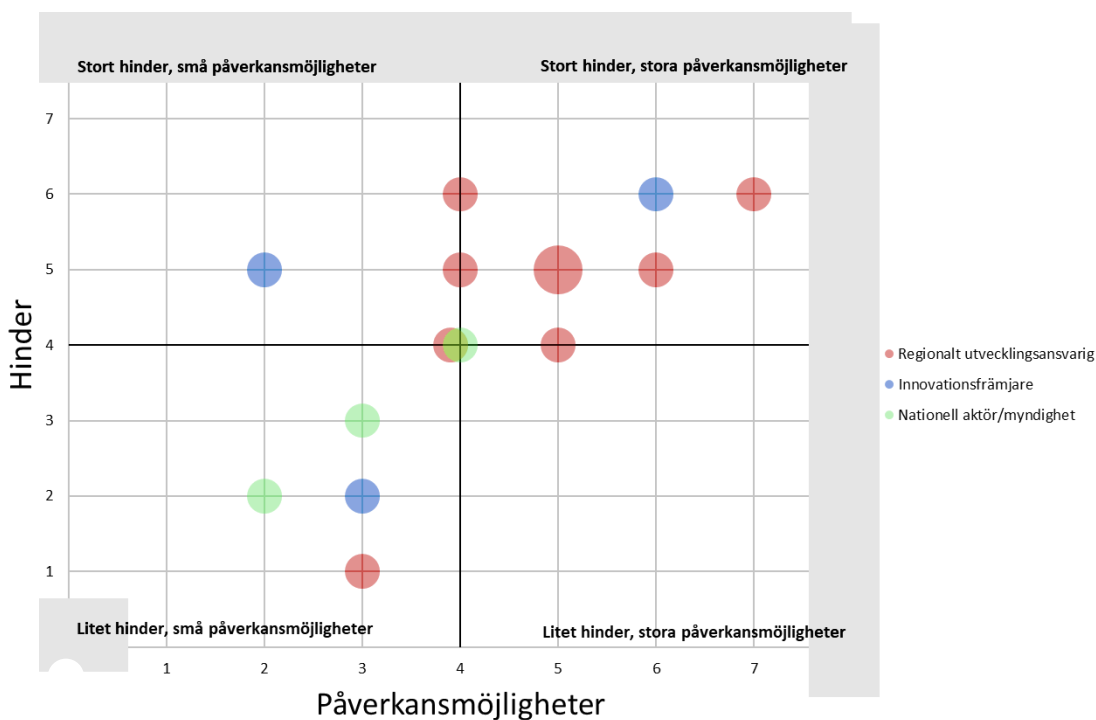
Tabell 4. Påverkansmöjligheter för ökad internationell samverkan. Hur stor påverkansmöjlighet upplever du på följande hinder för internationell samverkan? Sjugradig skala, 1–7. Medelvärden redovisas.

Omvärldsbevakning- delta i nätverk, kännedom om aktuella utlysningar, med mera	4,9
Hitta samverkanspartner	4,7
Politisk förankring, kunskap, intresse och prioritering av internationell samverkan	3,8
Personella resurser (internt)	3,7
Bristande framförhållning/beredskap vid förfrågningar	3,6
Svag nationell koordinering	3,1
Finansiella resurser (internt)	3,0
Regler och krav för finansiering	2,9
Olika nationella/regionala förutsättningar (finansiella resurser, aktörernas kapacitet, samverkansytor, med mera)	2,7
Olika tolkningar av smart specialisering	2,5
Komplexa ansökningsprocesser/administration inom EU	2,3

Upplevelse av påverkansmöjligheter kopplat till respondenttyp

När det gäller exempelvis politisk förankring, se figur 5, syns en viss spridning i påverkansmöjligheter som förefaller vara delvis kopplat till respondenttyp. Regionerna tycks i huvudsak betrakta detta som en viktig utmaning, men ser i många fall att det finns goda påverkansmöjligheter.

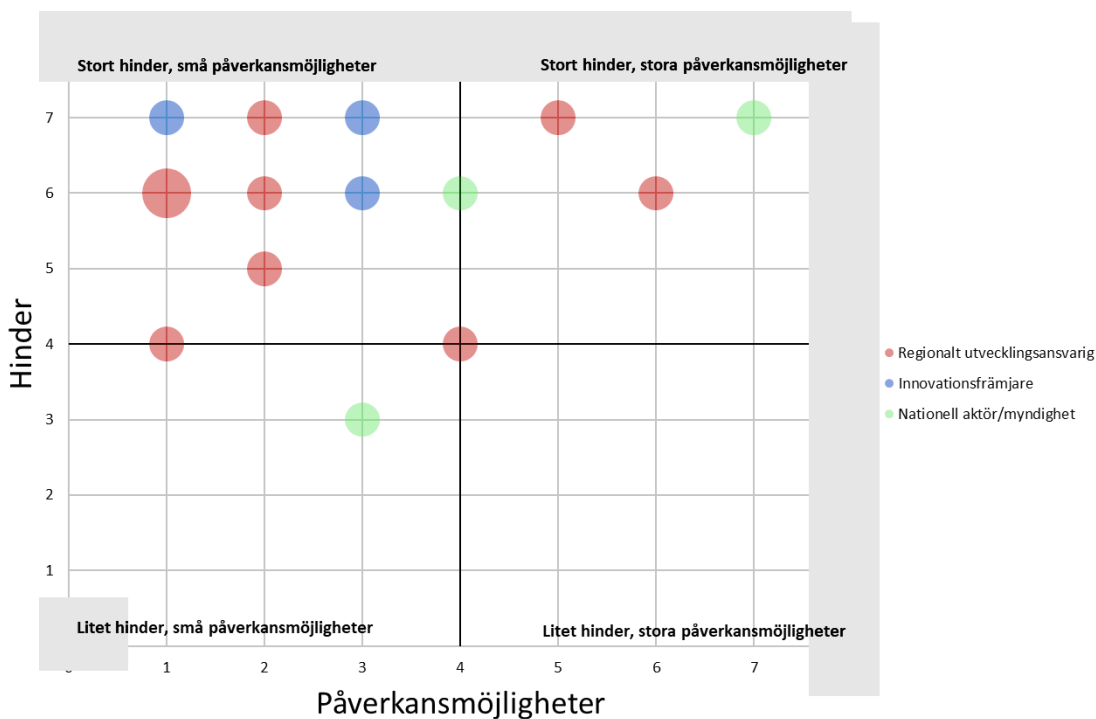
Figur 5. Politisk förankring, kunskap, intresse och prioritering av internationell samverkan

Upplevelse måttliga påverkansmöjligheter

Avseende olika nationella/regionala förutsättningar, se **Figur 6**, visar diagrammet att det inte bara är ett stort hinder, utan också att den egna rådigheten och möjligheten att påverka hos de allra flesta upplevs som måttlig.

Figur 6. Olika nationella/regionala förutsättningar - finansiella resurser, aktörernas kapacitet, samverkansytor, med mera

5.2 Förslag på insatser från nationella aktörer

I enkäten listades också nio förslag på insatser från nationella aktörer som lyfts fram i intervjuerna för att få en inbördes värdering av betydelsen av dessa.

Något förvånande, med tanke på pågående samarbeten mellan myndigheterna, var kanske att den insats som lyfts som mest betydelsefull var önskemålet om ökad synkning av utlysningar mellan myndigheter. Att önskemålet om en ökad finansiering hamnade högt var däremot mer förväntat, liksom önskemål om stöd i tolkning av regler och krav, politiska dialoger, forum och kunskapsstöd. Intresset för mer operativ matchning och styrning var något lägre.

Tabell 5. Nio listade förslag på insatser från nationella aktörer. Hur viktiga upplever du att följande insatser är? Sjugradig skala, 1–7. Medelvärden redovisas.

Synkning av utlysningar mellan myndigheter	6,6
Finansieringsinsatser (till exempel förstudiemedel inför internationalisering, uppdrag till innovationsfrämjare, uppskalning av projekt, klustersamverkan)	6,3
Stöd i tolkning av regler och krav	6,1
Politiska dialoger för ökat engagemang/kunskap	5,6
Forum för nätverkande/erfarenhetsutbyte	5,4
Kunskapsstöd (till exempel analyser, omvärldsbevakning)	5,3
Tydliga uppdrag/uppföljningar avseende samverkan mellan Regioner (RUA)	5,3
Operativ matchmaking mot aktörer nationellt/internationellt	5,1
Peka ut nationella/strategiska inriktningar inom smart specialisering	4,6

När det gällde frågan om stöd i tolkning av regler och krav kompletterades den i några fall av förtydligande kommentarer:

- Utmaningen för oss är inte att tolka regelverket utan vi upplever att det finns hinder i den tolkning som nationell nivå gör.
- Många av aktörerna (särskilt kluster) behöver stöd och nationell samordning för att öka sitt internationella arbete. Skulle kunna ges via till exempel Clusters of Sweden. Idag gynnas starka aktörer, och särskilt forskningsinstitut/universitet, genom de särskilda regelverken.

6 Sammanfattande analys

6.1 Goda samverkansförutsättningar

Även om fokus i denna rapport legat på upplevda hinder och utmaningar för samverkan inom smart specialisering så upplever flertalet intervjuade att Sverige har en stark samverkanstradition. För mindre län är samverkan ofta en förutsättning för att bygga den kritiska massa som behövs för att överhuvudtaget kunna tala om smart specialisering och ökad konkurrenskraft. Goda exempel på samverkansstrukturer som lyfts är bland annat det sammanhang som skapats för regioner inom ramen för Norra Mellansverige respektive Östra Mellansverige.

Betydelsen av just smart specialisering för regional samverkan, beskrivs av regionala strategier som att begreppet skapar en kontext med ett gemensamt språk som underlättar kommunikation. Det är ett verktyg som ger ett ramverk, och som är minst lika viktigt som det tematiska innehållet.

Innovationsfrämjande aktörer med regional finansiering, behöver även förhålla sig till regionala strategier i sin verksamhet. Betydelsen av smart specialisering är inte nödvändigtvis en strategi för detaljstyrning, men det kan sätta ramar för exempelvis vilka slags tematiska inriktningar som ges projektfinansiering.

Att allt fler satsningar styrs mot samhällsutmaningar bedöms som positivt bland intervjupersonerna, eftersom det uppmuntrar till breda dialoger mellan aktörer inom offentlig sektor, näringsliv, forskning och utbildning. Speciellt lärosätena lyfts fram i intervjuerna som viktiga aktörer. I ett flertal regioner står de redan idag för en stor del av regionernas internationella kontakter och samarbeten, tillsammans med exempelvis klusterorganisationer som är uppkopplade mot egna internationella nätverk. Härutöver uppmärksammas särskilt Vanguard-initiativet som ett aktuellt och i detta sammanhang potentiellt initiativ för regionernas internationella samverkan.

Att frågor om kompetensförsörjning kring smart specialisering lyfts inom regionalfonden är en annan positiv utveckling som omnämns.

6.2 Tidigare erfarenheter och strukturer påverkar

En faktor som påverkar förmågan att dra nytta av samverkansmöjligheterna utifrån smart specialisering är regionernas tidigare erfarenhet och strukturer. I vissa regioner har smart specialisering lyfts tidigt till den politiska ledningen och integrerats i det regionala utvecklingsarbetet, exempelvis som en del av den regionala utvecklingsstrategin. I andra regioner tycks strategier för smart specialisering främst ha skrivits fram som en konsekvens av kraven från EU-kommissionen i samband med programmeringen av regionalfondsprogrammen för programperioden 2021–2027.

Även om nationella och internationella samarbeten kring smart specialisering har ökat så kämpar flera regioner fortfarande med ett begränsat intresse och förståelse inom politik och tjänstemannaledning. Hur väl frågan integrerats på ledningsnivå påverkar såväl mandat som tillgång till resurser och strukturer för arbetet. Vissa regioner har tagit fram finansieringsstrategier med kriterier för offentlig medfinansiering av aktörer, vilket kan underlätta deras uppdrag

att leda och driva på arbete. Samtidigt uppger flera aktörer att förutsättningarna för projektfinansiering försvårats till följd av tolkningar av EU:s statsstödsregler.

6.3 Varierande resurser och kompetens i regionerna

Tillgången till såväl statliga regionala utvecklingsmedel (1:1-medel) som regionernas beslut avseende användning av egna skattemedel för regional utveckling varierar mellan länen. Detta kan vara en förklaring till olikheter i önskemål avseende former för **kompletterande finansiering** av nationella och europeiska initiativ. I ett par län med begränsade egna medel har man lyft önskemål om medel utan alltför stark styrning, för att kunna utnyttja dem i linje med länens egna prioriteringar. I andra fall har regionerna lyft önskemål om kompletterande finansiering i form av nationella utlysningar utan tydliga geografiska begränsningar, för att minska risken för geografisk inlåsning i det egna länet eller NUTS 2-regionen.

I ett par län uttalas ett tydligt behov av **analysstöd** för både utvecklingsarbete och för att utveckla metoder för att analysera framtidspotential och internationell konkurrenskraft. Med ökad oro till följd av krig och pandemi har industriföretag blivit mer medvetna om sin sårbarhet och valt att hämta hem delar av produktionen från andra delar av världen. Samtidigt har betydelsen av internationell arbetsfördelning och s.k. globala värdekedjor fått en ökad betydelse. Det innebär att regioner och regionala aktörer idag ofta är integrerade i internationella samarbeten där det är svårt för enskilda aktörer att göra nödvändiga omställningar mot ökad hållbarhet och digitalisering. Detta ställer krav på nya analyser och databaser som enskilda regioners analysenheter sällan har förutsättningar att bygga upp.

En annan utmaning avser **omvärldsbevakning**, det vill säga att hålla sig informerad om vad som sker på nationell och europeisk nivå. Idag är det ett fåtal regioner i Sverige som uppger att de på ett mer systematiskt sätt medverkar i internationella aktiviteter kring smart specialisering, till exempel via Interreg, forskningsprogrammen inom Horisont, samarbeten via Vanguard, eller S3-plattformen, studieresor, nätverk och konferenser. Samtidigt är det via dessa aktiviteter som mycket av kontaktskapandet sker och information om nya satsningar sprids. De aktörer som medverkat i tidigare projekt uppger att de uppfattar att de har större förutsättningar att bjudas in till nya samarbeten redan i tidiga skeden. För att delta i liknande aktiviteter behövs således både mandat och resurser från den egna organisationen.

I åtminstone en tredjedel av regionerna konstateras att resurser och mandat för såväl smart specialisering som internationellt samarbete är begränsade. En förklaring till detta menar WSP är att varken den politiska ledningen eller tjänstemannaledningen har tillräcklig **kunskap om smart specialisering** som begrepp och att det är svårt att följa upp och påvisa nyttan av att satsa på detta. Det räcker sällan med engagerade individer som driver frågan om smart specialisering. För att skapa intresse för frågorna kan det behövas insatser som visar på tydliga effekter eller att det finns ett tryck från nationell nivå till exempel genom krav på återrapportering.

6.4 Tydligare nationell koordinering

I flera intervjuer framkommer önskemål om en tydligare **nationell koordinering och samordning** av insatser inom smart specialisering. Även om det inte är så många som går så långt som till att efterlysa en nationell

strategi för smart specialisering, så finns det önskemål om ökad koordinering, gemensamma tolkningar av begrepp och tydligare prioriteringar. Det handlar både om att underlätta för svenska aktörer att hitta samverkanspartner nationellt och internationellt, men också att skapa tydligare ingångar för internationella aktörer som söker samverkanspartner i Sverige.

De regionala strategerna är över lag positiva till det **kunskapsstöd och erfarenhetsutbyte** som skett under ledning av Tillväxtverket inom det s.k. S3-nätverket, även om det framförs vissa synpunkter på möjliga utvecklingsinsatser. Inom ramen för det s.k. synergiuppdraget har ett antal pilotprojekt genomförts för att identifiera, testa och sprida goda exempel på metoder och processer för att stärka samarbetet mellan aktörer på olika nivåer. Uppdraget har idag avslutats och det finns goda möjligheter att sprida dessa erfarenheter vidare.

På motsvarande sätt finns behov av fortsatt kunskapsstöd och erfarenhetsutbyte i operativa frågor för innovationsfrämjande aktörer. Detta erbjuds idag bland annat genom satsningar via Clusters of Sweden och iHubs.

6.5 Internationell uppkoppling behöver prioriteras

Att etablera internationella kontakter är en stor utmaning eftersom det krävs både mandat och resurser för att delta i de **europiska nätverk och program** som utgör grunden för många av de samarbeten och nya satsningar som sker. Samtliga regionala fonder lyfter frågan om internationell samverkan som ett av EU:s kriterier för god styrning av arbetet med smart specialisering inom regionala fonder. Trots det tycks det ofta saknas en tydlig politisk prioritering av det internationella arbetet i regionerna.

För att hantera detta lyfter ungefär en tredjedel av de intervjuade olika önskemål och förslag på insatser, till exempel i form av kunskapsstöd för att öka regionala beslutsfattares intresse för internationella samarbeten, tydligare nationella uppdrag till regionerna med krav på återrapportering av internationella insatser, tillgång till förstudiemedel för internationellt kontaktskapande och redovisning av internationella samverkansplaner i samband med projektansökningar.

De regionala **Brysselkontoren** är en resurs som bör kunna utnyttjas mer effektivt i arbetet med smart specialisering. Idag varierar kontorens uppdrag och inriktning, samtidigt som de har goda förutsättningar att bidra med både kompetens och kontakter inom EU. Med tydligare uppdrag inom smart specialisering och en ökad mottagningskapacitet i regionerna skulle kontoren kunna få en större roll i fler regioner.

Ett område där det är viktigt att svenska aktörer tar större delaktighet gäller utformning och tolkning av **europiska regler och riktlinjer** för finansiering. Sverige upplevs i vissa fall ha gjort striktare tolkningar till exempel avseende ersättningsnivåer i Interreg-projekt och tillämpning av statsstödsregler. I vissa regioner har frågan diskuterats ingående vilket resulterat i att flera aktörer har dragit sig ur redan beslutade projekt. Om fler innovationsfrämjande aktörer bedömer att det inte längre är ekonomiskt möjligt att medverka så riskerar internationella samarbeten kring smart specialisering att hämmas.

7 Rekommendationer och förslag på insatser

Här presenteras en sammanställning av förslag på insatser som enligt bedömning av WSP är av intresse att diskutera vidare. Förslagen fördelas mellan insatser som främst berör nationella aktörer och insatser på regional nivå. Förslagen baseras både på behov som lyfts i intervjuerna och på våra tidigare erfarenheter. De föreslagna insatserna kan även inkludera sådant som redan görs i viss utsträckning, men som kan utvecklas vidare eller är viktiga att upprätthålla.

7.1 Förslag till nationella aktörer

Insatser från nationella aktörer, till exempel myndigheter som Vinnova, Energimyndigheten och Tillväxtverket samt Regeringskansliet handlar framför allt om resursförstärkning, fortsatt kunskapsstöd, ökad koordinering och tydligare ledarskap.

Komplettera regionernas kompetens och resurser

Det finns ett tydligt upplevt behov som handlar om att komplettera regionernas kompetens och resurser, framför allt för att underlätta internationellt samarbete. Det är speciellt tydligt i mindre regioner utan kritisk massa avseende aktörer i innovationsekosystemen och i regioner där de ekonomiska resurserna för regional utveckling är begränsade. WSP har följande förslag på insatser kopplade till att stärka kompetens och resurser i regionerna:

- Komplettera regionernas finansiella resurser till exempel genom riktade medel till regioner, främjare eller via nationella utlysningar
- Komplettera regionala resurser för analys och omvärldsbevakning
- Öka informationen till ledning och politiker på regional nivå för att fördjupa kunskapen om smart specialisering som verktyg för regional utveckling
- Ta fram förslag på gemensamma utvärderingsmetoder och effektmätningar för att påvisa resultat och effekter av smart specialisering

Bistå med nationellt stöd och samordning

De regionala strategierna är över lag positiva till det stöd som framför allt Tillväxtverket redan idag erbjuder dem via det s.k. S3-nätverket, även om vissa utvecklingsmöjligheter identifierats. Med utgångspunkt i intervjuer och tidigare erfarenheter vill WSP lyfta följande förslag på insatser:

- Värna den S3-struktur som Tillväxtverket skapat och som hjälpt till att skapa relationer nationellt. Erbjud fortsatt kunskapsstöd och omvärldsbevakning, nationellt och internationellt.
- Anordna erfarenhetsträffar kring kommande utlysningar med mera; komplettera med fler tematiska möten i mindre grupper

- Bistå med verktyg för att identifiera projekt, hjälp att kartlägga motsvarande kompetens i Europa och hands-on matchning mellan regioner inom prioriterade områden (inte bara via Excel)
- Lotsa till finansieringsmöjligheter till exempel investeringar inom regionalfondsprogrammen och nationella program
- Främja uppskalning och spridning av fungerande projekt till andra regioner

Koordinera och anpassa utlysningar

Det finns ett behov av ökad nationell koordinering av insatser och utlysningar med koppling till smart specialisering. Detta överensstämmer väl med lärdomar även från regeringens s.k. synergiuppdrag. WSP har följande förslag på anpassningar:

- Koncentrera uppdragen till färre myndigheter med färre utlysningar; gör att regionernas strategier inte behöver delta? i flera nätverk med olika perspektiv på frågorna
- Formulera bredare utlysningar med större regionalt handlingsutrymme
- Uppmuntra till fler internationella samarbeten/värdekedjor till exempel genom en separat budgetpost i ansökningsblanketter
- Erbjud förfinansiering för att rigga internationella samarbeten

Historiskt tycks Vinnovas program ha upplevts vara enklare att administrera. Samtidigt bedöms de ofta vara smalare, mer komplicerade och därför mer krävande än Tillväxtverkets utlysningar.

Tydliggör var ledarskapet förväntas ligga

En fjärdedel av intervjupersonerna menar att Sverige måste bestämma sig vad som avses med smart specialisering på nationell nivå. Å andra sidan konstateras att avsaknaden av en fastställd syn kan underlätta det regionala arbetet inom smart specialisering. Men det krävs ett tydliggörande från Regeringskansliet om det ska finnas ett nationellt ledarskap eller om det ska vara regionalt. Nu finns en stor osäkerhet i hur detta ska tolkas.

Det är en balansgång hur mycket styrning som ska ske från nationell nivå. Enligt vår bedömning finns det dock skäl att överväga tydligare vägledning och ökad nationell koordinering, samtidigt som genomförandet måste ske med utgångspunkt i regionernas egna prioriteringar och förutsättningar.

7.2 Förslag till regioner

På regional nivå handlar de föreslagna insatserna i hög grad om att säkerställa kompetens och resurser, prioritera internationella aktiviteter och öka samarbetet mellan regioner.

Komplettera kompetens och resurser

Det är viktigt med ett engagemang bland politiker och i ledningen för att säkra resurser och mandat som krävs för att driva frågorna operativt. Det gäller bland annat stöd på tjänstemannanivå och långsiktig finansiering av innovationsfrämjande aktörer. Idag varierar intresse och engagemang för frågan kraftigt mellan regionerna. I arbetet med smart specialisering är formuleringen av strategier bara en del; att hitta väl fungerande arbetssätt är viktigare för den långsiktiga implementeringen. I syfte att höja engagemanget för smart specialisering bland såväl politiker som tjänstemän, har WSP följande förslag på insatser:

- Öka kunskapen hos politik och ledning för ökad politisk prioritering och stärkt medfinansiering från regionen; stärk tjänstemännens mandat att driva frågorna.
- Etablera interna tvärgrupper för erfarenhetsutbyte och samverkan mellan olika enheter inom regionerna kring smart specialisering.
- Sätt in basfinansiering av utpekade aktörer med vissa krav, uppföljning och utvärdering, för att minska beroendet av projektfinansiering i det innovationsfrämjande systemet.
- Tydliggör vikten av internationellt samarbete, genom att avsätta resurser och uppmuntra internationella kontakter, lärresor och studiebesök.
- Fördjupa analyserna av framtida prioriteringsområden, bortom befintliga (historiska) styrkeområden; förstärk arbetet med involveringsprocesser som EDP.

Prioritera internationella kontakter

- Det råder stor enighet om att det finns utmaningar med samverkan över länsgränser, men för internationell samverkan är utmaningarna ännu större. Samtidigt avser ett av EU-kommissionens grundläggande kriterier för s.k. god styrning, åtgärder för internationellt samarbete. Med utgångspunkt i intervjuer och tidigare erfarenheter vill WSP lyfta följande förslag på insatser: Utnyttja befintliga kontaktnät via akademien för att fånga upp aktiviteter inom bland annat forskningsprogram.
- Registrera er på internationella samverkansytor för smart specialisering (exempelvis S3-plattformen S3-CoP) för att underlätta för externa partners att hitta regionala kontaktpersoner inom prioriterade områden.

Utveckla utnyttjandet av Brysselkontoren

Sveriges regioner har goda förutsättningar att dra större nytta av Brysselkontoren för att stärka det internationella samarbetet kring smart specialisering inom EU. I flera fall uppfattar WSP att det är beställar- och mottagarkapaciteten hos regionerna som utgör ett hinder för ökad samverkan, snarare än brister hos Brysselkontoren. Alla kontor har idag inte

uttalade uppdrag kopplade till smart specialisering och eftersom många kontor delas av flera län finns en risk för otydlig styrning, med olika politisk orientering och prioriteringar. Med utgångspunkt i dessa utmaningar har WSP följande förslag på insatser:

- Förtydliga kontorens uppdrag kopplat till samarbetsmöjligheter med utgångspunkt i smart specialisering.
- Hitta samsyn regioner emellan kring prioriteringar och uppdrag för gemensamma Brysselkontor.
- Stärk regionernas beställar- och mottagarkapacitet för större utväxling av Brysselkontorens kompetens och nätverk.

Utveckla regionala synergimöjligheter

Det finns ett stort intresse både bland regionala strateger och innovationsfrämjare av att öka synergimöjligheterna mellan regioner genom att ta del av varandras erfarenheter, kompetens och kontaktnät. Med denna utgångspunkt har WSP följande förslag på insatser:

- Uppmuntra analyssamverkan mellan regionerna för bredare kunskapsunderlag.
- Avsätt resurser för att prioritera fler regionövergripande projekt till exempel inom regionalfonden.
- Etablera samverkansytor mellan innovationsfrämjande aktörer inom prioriterade områden i flera län.
- Synka med parallella projekt i andra regioner, med tydliga samverkansytor mellan projekten baserat på exempelvis tematiskt innehåll. Det kan vara ett enklare alternativ till tvärregionala samverkansprojekt och ett sätt att uppmuntra samverkan utanför det egna programområdet.

Bilaga 1: Intervjupersoner

Regionala strateger

Anders Olsson, Region Värmland
Anders Unger, Region Kronoberg
Andrea Kostadinovic, VGR
Emma Hansson, Region Sörmland
Erik Asph Hennerdal, Region Västmanland
Erik Asplund, Region Uppsala
Erika Augustinsson, Region Blekinge
Eva Lundin, Region Dalarna
Jonas Ivarsson, Region Stockholm
Jonas Lundqvist, Region Västerbotten
Malin Wedin, Region Västernorrland
Maria Kumpula, Region Jämtland-Härjedalen
Matilda Eriksson, Region Örebro
Mattias Nylander, Region Kronoberg
Micael Ragnar, Region Jönköping
Niklas Tideklev, Region Östergötland
Moniqa Klefbom, Region Gävleborg
Per Erik Andersson, Region Norrbotten
Peter Uppman, Region Halland
Petra Thunegard-Gråberg, Region Gotland
Wilhelm Ast, Region Skåne

Nationella myndigheter

Göran Andersson, Vinnova
Madelen Nilsson, Vinnova
Paul Westin, Energimyndigheten
Ewa Andersson, Tillväxtverket
Daniel Hallberg, Tillväxtverket
Karin Östberg, Tillväxtverket
Samt representanter för Tillväxtverkets innovationsråd

Innovationsfrämjande aktörer och klusterorganisationer

Anna Bäcklund, Högskolan i Gävle

Cattis Berglund, iHubs/Automation Region

Daniel Kullgard, Linköping Science park

Erik Bresky, iHubs/Smart Textiles

Hanna Blomdahl, Lindholmen Science park

Henrik Dahlström, Almi Östergötland

Johan Rydberg, Cleantech Östergötland

Johan Lilliecreutz, Linköpings universitet Holding

Lars Skandevall, Clusters of Sweden/Bron Innovation

Lena Miranda, Linköping Science park

Lennart Söderberg, Sandbacka Park

Magnus Bården, iHubs/Compare

Ola Svedin, Clusters of Sweden/Mobile Heights

Pia Lindström, IMA

Torbjörn Jonsson, RISE/Propell

Ulrika Sjölund, Science park Borås

Bilaga 2: Regionalfonds- programmets beskrivning av kriterium 7 för god styrning

7. Åtgärder för att stärka samarbetet med partner utanför en viss medlemsstat på prioriterade områden som stöds av strategin för smart specialisering.

Region	Motivering
Mellersta Norrland	Bland de små och medelstora företagen finns stora skillnader i behov av internationalisering inom branschstrukturerna. Samarbete i det regionala och interregionala närområdet är värdefullt för företagets utveckling, som första steg i en internationaliseringsprocess. Regionerna kommer ytterligare stärka detta arbete genom att knyta an till interregionala och internationella nätverk, kluster och partnerskap. Även kunskapsuppbyggnad, erfarenhetsutbyte för satsningar inom prioriterade områden, exempelvis S3-plattformar. Dessa samarbeten kan kompensera för långa, fysiska avstånd mellan företag, akademiska institutioner och marknader. Samarbetet behöver också stärkas mellan företag och stödjande aktörer, med fler aktörer internationella innovations- och forskningsinsatser och samverkansplattformar för att kompensera låg kritisk massa i programområdet Utvecklingen av de regionala forsknings- och innovationssystemen kan stärka näringslivets behov av kunskap och kompetens för breddade marknader. Forskningsaktörer i båda länen ingår i en rad internationella forskningsprojekt och nätverk inom sina respektive områden.
Norra Mellansverige	Alla regioner i NMS är medlemmar i Vanguardinitiativet och i EU-kommissionens tematiska S3 plattformar. Där deltar vi i flera piloter som syftar till att bygga europeiska värdekedjor. Bland annat deltar Dalarna Science Park och kluster i "ADMA Energy" - S3-plattform för industriell modernisering. Samverkan i NMS finns också kring deltagande i Vanguradpiloten för vätgas. Klusterinitiativ från Värmland deltar i "Bioeconomy" – S3-plattform för industriell modernisering. Deltagande och kapacitetsbyggnad för deltagande i de internationella plattformarna som nämns ovan kommer att stödjas av ERUF och uppmuntras av Regionerna i implementeringen av S3. NMS planerar också för särskilda utlysningar i ERUF kopplade till internationell samverkan kopplade till S3. Regionerna och andra utvecklingsaktörer i NMS arbetar systematiskt också med utländska motsvarigheter och har många aktiva samarbeten t ex inom Interregprogrammen (t ex projektet EmpInno genom Interreg BSR), EU:s sektorsprogram och via Nordiska Ministerrådets program för regional utveckling och ett nordiskt forskningssamarbete om jämställdhet (Norwit).
Skåne-Blekinge	för internationellt samarbete kommer att ske, när så behövs inom Skånes och Blekinges tematiska specialiseringsområden. De åtgärder som kommer vidtas fram i handlingsplaner samt organiskt i EDP. Ett möjligt exempel är inom inriktningen Life science and health. Partnerskapet inom forsknings- och innovationsrådet (FIRS) skulle kunna identifiera åtgärder som bör hanteras tillsammans med partners i Åtgärder Köpenhamn eftersom Life science är ett gemensamt fäste i Öresundsregionen. Detta skulle kunna leda till nya åtgärder som passar väl in i Interreg-programmet för Øresund Kattegatt Skagerack. Denna åtgärd skulle kunna vara en vidareutveckling av initiativ som tidigare byggt kapacitet i Skåne Blekinge genom ett projekt i ERUF för SkB. En annan potentiell utveckling är ett fördjupat samarbete mellan starka noder i Europa, till exempel inom avancerade terapier, ATMP, där Skåne har ett fäste och EDP-processen har visat att det behövs gemensamma åtgärder i Skåne, samt ytterligare samarbete med till exempel Leiden i Nederländerna.
Småland och öarna	Flera tidigare analyser visar att näringslivet i SMÖ är ojämnt internationaliserat. Ägandet är inte sällan utländskt men överföringen av kunskap över landgränser är trots det begränsat. Många industriföretag bland SMF är underleverantörer till andra svenska exporterande företag vilket kan förklara att den direkta exportandelen i jämförelse med många andra områden är låg. Tjänsteexporten är i allmänhet obetydlig men är betydelsefull i de delar av programområdet som är de mest besöksnäringsintensiva. Svag internationalisering bottnar till stor del i attityder. Förmågan att delta i europeiska värdekedjor begränsas av att många SMF saknar både FoU och en komplett marknadsprocess. Den utländska kompetens som finns i akademien och i stora företag kan rätt nyttjad bidra till ökad internationalisering för SMF. För att öka de internationella kontaktytorna är det nödvändigt att avsevärt öka ansträngningarna för att koppla näringslivet till, i första hand, europeiska värdekedjor och marknader. Det kan ske genom att säkerställa att alla offentligt finansierade insatser inom specialiseringen inkluderar konkreta aktiviteter för internationalisering.

Du kan ladda ned Tillväxtverkets publikationer på tillvaxtverket.se.

© Tillväxtverket

Stockholm, juli 2024

Digital: ISBN 978-91-89730-80-9

0491

Har du frågor om den här publikationen, kontakta:

Cecilia Johansson eller Daniel Hallberg

Telefon, växel 08-681 91 00